

Evaluation of the Medicinal and Aromatic Plants Processing Sector in Hatay Province

Ahmet Duran Çelik^{1,a,*}, Aykut Gül^{2,b}

¹Department of Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, Hatay Mustafa Kemal University, 31060, Hatay, Turkey,

²Department of Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, Çukurova University, 01330 Adana, Turkey,

*Corresponding author

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p><i>Research Article</i></p> <p>Received : 28/12/2020 Accepted : 11/07/2021</p> <p>Keywords: Medicinal and aromatic plants SWOT analysis Processing Problems Adulteration</p>	<p>In this study, the medicinal and aromatic plants sector of the Hatay province was evaluated with the SWOT Analysis (strengths, weaknesses, opportunities, and threats), and aimed to offer solutions for the development of the sector based on the opinions of the companies which are operating in the province. According to the research results, the rich natural vegetation of the province and its proximity to raw material resources, were found as the main 'strengths'. Insufficient incentives, lack of coordination, problems in accessing quality raw materials, and adulteration were found as the 'weaknesses'. Increase in demand and high added value potential, and the EXPO 2021 exhibition were found as the 'opportunities'. Security problems in the region due to the ongoing war in Syria were determined as the prominent 'threat'.</p>

Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 9(7): 1270-1276, 2021

Hatay Yöresinde Tıbbi ve Aromatik Bitkiler İşleme Sektörünün Değerlendirilmesi

MAKALE BİLGİSİ	ÖZ
<p><i>Araştırma Makalesi</i></p> <p>Geliş : 28/12/2020 Kabul : 11/07/2021</p> <p>Anahtar Kelimeler: Tıbbi ve aromatik bitkiler SWOT analizi İşleme Sorunlar Tağşiş</p>	<p>Bu çalışmada, Hatay yöresinin tıbbi ve aromatik bitkiler sektörü SWOT Analizi (strengths: güçlü yönler; weaknesses: zayıf yönler; opportunities: fırsatlar; threats: tehditler) ile değerlendirilerek, yörede faaliyet gösteren firmaların görüşleri doğrultusunda, sektörün gelişimine yönelik çözüm önerileri getirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, yörenin zengin doğal bitki örtüsü, hammadde kaynağına yakınlık başlıca 'güçlü yönler', yetersiz teşvik, koordinasyon eksikliği, kaliteli hammaddeye erişimde yaşanan sorunlar ve tağşiş 'zayıf yönler', artan talep ve yüksek katma değer potansiyeli, EXPO 2021 fuarı 'fırsatlar', yörede süre gelen güvenlik problemleri ise öne çıkan 'tehdit' olarak belirlenmiştir.</p>

^a ahmetdurancelik01@hotmail.com

^{id} <https://orcid.org/0000-0003-3018-822X>

^b aykutgul@gmail.com

^{id} <https://orcid.org/0000-0002-8708-8433>

Giriş

Hatay yöresi, coğrafi özellikleri itibariyle geçiş bölgesinde yer almasından ötürü, tıbbi ve aromatik bitkilerin doğal olarak yetiştiği zengin bir ekosisteme sahiptir. Hatay ilinin denize sıfır noktasında başlayan rakımı, Amanos dağlarında 2200 metreye çıkmaktadır. Bu durumdan ötürü oluşan farklı mikro klima alanları, çok farklı bitki türlerinin yetişmesine olanak sağlamaktadır (Özdemir, 2017). Yörede doğal olarak yetişen 2.000 civarındaki çiçekli bitkinin yaklaşık 300 tanesi endemik bitkilerden oluşmaktadır (İlçim, 2014).

Hatay ili zengin bir bitki örtüsüne sahip olmasına rağmen, özellikle söz konusu bitkilerin doğadan toplanması ve kültüre alınmaması nedeniyle, sahip olduğu potansiyel yeterince değerlendirilememekte, artan pazar talebine uygun nitelikte ve miktarda ürün sunulmamaktadır.

Yörede yetişen tıbbi ve aromatik bitkiler, kurutma fabrikalarında kurutulmuş baharat olarak doğrudan pazara sunulmakta veya uçucu yağ fabrikalarında elde edilen esansiyel yağ, kozmetik sanayinde hammadde olarak kullanılmaktadırlar. Yörede tıbbi ve aromatik bitkilerin işlenmesine yönelik olarak; sabun ve kozmetik üretimi, yağ üretimi, yaprak işleme, ihracat gibi farklı faaliyet kolları bulunmaktadır (Hatay Valiliği, 2012).

Defne bitkisi, gerek üretim miktarı gerekse ticaret hacmi bakımından yörede yetişen en önemli tıbbi ve aromatik bitki konumundadır. Bunun yanı sıra, zahter kekik, sumak, adaçayı gibi bitkilerde yaygın olarak bölgenin ekolojisinde yer almaktadırlar (Hatay İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2015).

Bu çalışmada, Hatay yöresinde tıbbi ve aromatik bitkiler işleme sektörü SWOT Analizi ile değerlendirilerek, yörede faaliyet gösteren firmaların görüşleri doğrultusunda, sektörün gelişimine yönelik çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Materyal

Araştırmanın ana materyali, Hatay ilinde tıbbi ve aromatik bitkileri işleyen işletmelerden elde edilen birincil verilerden oluşmaktadır. Söz konusu işletmelerin faaliyet şekilleri (uçucu yağ, kurutma, kozmetik, baharat, vb.) ve üretim kapasiteleri gibi konularda bilgi alınmasının yanı sıra, sektörün güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatlar ve tehditleri (SWOT) belirlemeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Araştırma ayrıca ikincil veriler ile desteklenmiştir. Bu amaçla, konu hakkında daha önce çeşitli kurumlar tarafından yayınlanan raporlardan yararlanılmıştır

Yöntem

Verilerin Toplanmasında Kullanılan Yöntem

Araştırmanın birincil verileri, Hatay yöresinde tıbbi ve aromatik bitkileri işleyen işletmelerden yüz-yüze anket yöntemi ile toplanırken, yörede faaliyet gösteren işletme sayısının sınırlı olması nedeni ile örnekleme yöntemi olarak tam sayım yöntemi seçilmiştir. Bu bağlamda, yörede tıbbi ve aromatik bitkileri, uçucu yağ, kozmetik ürün, kurutma ve baharat şeklinde işleyen toplam 19 işletme belirlenmiş olup, bu işletmelerden 3 tanesi aktif

olmadığından, 1 tanesi de görüşme talebine olumlu yanıt vermemesinden dolayı toplamda 15 işletme ile anket çalışması yapılmıştır. Araştırmanın anket çalışması 2017 yılı Kasım ayında gerçekleştirilmiştir.

SWOT Analizi

Araştırmada Tıbbi ve Aromatik Bitkileri işleyen işletmelerin mevcut durumunun tespiti için SWOT analizi yapılmıştır. Genel anlamda SWOT, sektörün kendisinin ve sektörü etkileyen koşulların sistematik olarak incelendiği bir yöntemdir. Bu kapsamda, sektörün güçlü ve zayıf yönleri ile sektör dışında oluşabilecek fırsatlar ve tehditler belirlenir. Bu analiz sonucunda, sadece mevcut durum tespit edilmekle kalmaz, aynı zamanda gelecekle ilgili tahminler yapılır (Kalkınma Bakanlığı, 2005). SWOT analiz tekniği, incelenen sektörde saptanan güçlü ve zayıf yönler, piyasada halen var olan veya olası fırsat ve tehditlerle birlikte dikkate alarak, sektörün tümünü kapsayan bir değerlendirme yapılmasına olanak vermektedir. Başka bir ifadeyle, bir ülkenin, bölgenin veya bir işletmenin kendi yapısı durumu ile rakiplerinin ve piyasanın durumunu ayrıntılı bir şekilde karşılaştırmak suretiyle rekabet gücünün ölçüldüğü ve elde edilen sonuca göre stratejilerin geliştirildiği bir yöntemdir (Emeksiz, 1999).

SWOT analizinde söz konusu güçlü ve zayıf yönler “içsel” unsurları ifade ederken, fırsatlar ve tehditler ise “dışsal” unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Bakker, 2010). İçsel ve dışsal faktörlerin sistematik bir şekilde değerlendirilmesi; bölgenin potansiyeli ile dışsal faktörler arasındaki uyumu sağlamak amacıyla hizmet etmekte ve karar alıcılar için rehber özelliği taşımaktadır (Mili, 2006).

SWOT analizinde, elde edilen veriler doğrultusunda sektörün güçlü, zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditleri başlıklar halinde listelenmektedir. Son aşamada ise, veriler bir bütün halinde ele alınarak ve neden-sonuç ilişkisi gözetmek suretiyle değerlendirilmektedir.

Bulgular

İşletme ve İşletme Sahiplerine Ait Bilgiler

Araştırma alanında görüşme yapılan 15 işletmenin sahiplerine ait bilgiler şu şekildedir. Görüşme yapılan işletme sahiplerinin %13,33’ü kadın (2), %86,67’si ise erkeklerden (13) oluşmaktadır. Yaş ortalaması kadınlarda 43, erkeklerde ise 44 olarak hesaplanmıştır. İşletme sahiplerinin sektördeki tecrübe süreleri ortalamaları ise, kadınlarda 16, erkeklerde ise 18 yıl olarak belirlenmiştir. İşletme sahiplerinin eğitim seviyeleri yönünden dağılımı ise, %13,00’ü ilkokul mezunu, %13,00’ü ortaokul mezunu, %20,00’si lise mezunu, %47,00’si üniversite mezunu ve %7,00’si lisansüstü mezunu şeklindedir. Bu anlamda, işletme sahiplerinin yarısından fazlasının (%54,00) lisans ve lisansüstü eğitim seviyesine sahip olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin ilçelere göre dağılımı, Antakya ilçe merkezinde 10 adet (%66,67), Samandağ ilçesinde 2 adet (%13,33), Yayladağı ilçesinde 2 adet (%13,33) ve Kırıkhan ilçesinde 1 adet (%6,67) olacak şeklindedir (Çizelge 1).

İşletmelerin faaliyet alanlarına göre dağılımları Çizelge 2’de verilmiştir. İşletmelerin %46,67’si sabun ve kozmetik

ürünleri üreten işletmelerden oluşurken, %26,66'sı kurutma fabrikası, %6,67'si uçucu yağ fabrikası ve %20,00'si baharat fabrikasıdır. Araştırma alanında toplam 4 adet uçucu yağ fabrikası bulunurken, bu fabrikalardan sadece 1 tanesi aktif haldedir. Sabun/kozmetik (7) ve baharat (3) fabrikaları Antakya ilçe merkezinde, kurutma fabrikaları Samandağ (2) ve Yayladağı (2) ilçelerinde, uçucu yağ fabrikası (1) ise Kırıkhan ilçesinde bulunmaktadır.

Hukuki statü açısından, şirketlerin 10 tanesi (%66,60) şahıs veya aile şirketi, 4 tanesi (%26,70) limited şirketi ve 1 tanesi (%6,70) ise anonim şirkettir. İşletmeler arasında, 3 yaşında genç şirketler bulunduğu gibi, 107 yıllık geçmişe sahip köklü işletmelerde bulunmaktadır. İşletmelerin ortalama yaşı ise 25 yıl olarak belirlenmiştir.

Araştırma alanında incelenen işletmelerin toplam kapasiteleri ve kapasite kullanım oranları faaliyet alanlarına göre Çizelge 3'de verilmiştir.

Yörede faaliyet gösteren 15 işletmenin yıllık toplam kapasitesi 16.348 ton iken, bu potansiyelin %43,52'sine tekabül eden 7.116 tonu aktif olarak kullanılmaktadır. En düşük kapasite kullanım oranı %21,68'lik oran ile sabun ve kozmetik ürün üreten işletmelere ait iken, en yüksek kapasite kullanım oranı %70,55'lik oran ile kurutma fabrikalarına aittir. Yapılan görüşmeler esnasında kozmetik firma sahipleri, sabun ve kozmetik sektöründeki düşük kapasite kullanım oranının temel nedenini, yeterli miktarda ve kaliteli hammaddenin elde edilememesi olarak açıklamışlardır.

Hatay Yöresinde Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sektörünün SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi

Bu bölümde, Hatay yöresinde, tıbbi ve aromatik bitkiler sektörünün güçlü, zayıf yönleri ile yöredeki fırsatlar ve tehditlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır (Çizelge 4).

Güçlü Yönler

- **Zengin doğal bitki deseni:** Hatay ili coğrafi konumu itibarıyla zengin bir bitki desenine sahiptir. Hatay ilinin rakımı 0 ile 2200 metre arasında değişmekte, bu durum çok farklı bitki türlerinin yetişmesi için elverişli bir ekoloji yaratmaktadır.

- **Hammadde kaynağına yakınlık:** Hatay yöresinde işlenerek ticareti yapılan hemen hemen tüm bitki türleri yöre içerisinde yetişmektedir. Bu durum hammadde erişimini kolaylaştırırken, taşıma masrafı gibi önemli bir masraf kalemini de asgari düzeye indirmektedir.
- **Kaliteli hammadde:** Hatay yöresinde ticareti yaygın olarak yapılan bitki türleri, başta defne ve kekik gibi talebi yoğun ve ihracata konu olan bitki türlerinden oluşmaktadır.
- **Ortadoğu pazarına yakınlık:** Hatay ili coğrafi konum bakımından, baharat ve kozmetik ürün talebinin yoğun olduğu Orta Doğu pazarına oldukça yakındır. Özellikle Suriye'de devam eden iç savaşın sona ermesinden sonra, bu ürünlerin talebinin ve ticaretinin daha da artması beklenmektedir.
- **Yörenin zengin tarihi ve kültürel yapısı, doğa turizmüne uygunluk:** Hatay yöresi bitki örtüsünün yanı sıra zengin bir tarihi ve kültürel dokuya da sahiptir. Tarih boyunca pek çok kültüre ve inanca ev sahipliği yapan yöre, halen dinlerin ve hoşgörünün bulunduğu il olarak bu özelliğini devam ettirmektedir. Bu zenginliklere ek olarak, Hatay mutfağı, Türkiye'nin en zengin mutfaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu zenginlikler harmanlanarak ve doğru tanıtım çalışmaları ile desteklenerek, yörenin turizm potansiyeli daha etkili bir şekilde değerlendirilebilir. Doğal zenginliklerin öne çıkarılması açısından, Isparta ili Kuyucak köyünde bulunan ve her yıl on binlerce turiste ev sahipliği yapan lavanta bahçelerine benzer bir peyzaj çalışması ile yörede doğa ve kültür turizmi cazibesi yaratılabilir. Yaratılacak turizm cazibesine bağlı olarak, işlenmiş tıbbi ve aromatik ürünlere olan talep artacak ve sektörün gelişmesine katkı sağlayacaktır.
- **İskenderun limanı:** İskenderun limanı, Akdeniz Bölgesinde uluslararası ticaretin yapıldığı ve stratejik öneme sahip büyük bir limandır. Tıbbi ve aromatik bitkiler özelinde ise, bir ihracat ağının oluşturulması durumunda, bu ürünlerin ihrac edilmeleri açısından, İskenderun limanı büyük önem taşımaktadır.

Çizelge 1. İşletmelerin ilçelere göre dağılımı

Table 1. Distribution of the enterprises based on districts

İlçe	Frekans	Oran (%)
Antakya	10	66,67
Samandağ	2	13,33
Yayladağı	2	13,33
Kırıkhan	1	6,67
Toplam	15	100,00

Çizelge 2. İşletmelerin faaliyet alanları

Table 2. Activity fields of the enterprises

Faaliyet Alanı	Frekans	Oran (%)
Sabun ve Kozmetik	7	46,67
Kurutma Fabrikası	4	26,66
Uçucu yağ	1	6,67
Baharat	3	20,00
Toplam	15	100,00

Çizelge 3. Araştırma alanındaki işletmelerin üretim kapasiteleri ve kapasite kullanım oranları

Table 3. Capacity utilisation rates of the enterprises

Faaliyet Alanı	İşletme Sayısı	EAK (ton/yıl)	EÇK (ton/yıl)	TK (ton/yıl)	KK (ton/yıl)	KKO (%)
Sabun ve Kozmetik	7	20	6.650	8.842	1.917	21,68
Kurutma Fabrikası	4	50	5.000	7.050	4.974	70,55
Baharat	3	50	300	450	221	49,11
Uçucu yağ	1	6	6	6	3,8	63,33
Toplam	15	-	-	16.348	7.116	-

EAK: En Az Kapasite, EÇK: En Çok Kapasite, TK: Toplam Kapasite, KK: Kullanılan Kapasite, KKO: Kapasite Kullanım Oranı

Çizelge 4. Hatay yöresinde tıbbi ve aromatik bitkiler sektörünün SWOT Analizi

Table 4. SWOT Analysis of the medicinal and aromatic plants sector in Hatay province

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> Zengin doğal bitki örtüsü Hammadde kaynağına yakınlık Kaliteli hammadde Ortadoğu pazarına yakınlık Yörenin zengin tarihi ve kültürel yapısı, doğa turizmüne uygunluk İskenderun limanı 	<ul style="list-style-type: none"> Sektöre yönelik yeterince teşvik ve desteklemenin olmaması Kurumlar arası işbirliğinin ve örgütlenmenin olmaması Aşırı ve bilinçsiz toplama Tağşiş Merdiven altı üretim Pazarlama organizasyonunun yetersizliği Hammadde ürün işleme altyapısının yetersizliği Yetersiz kültürel üretim AR-GE altyapısının olmaması Yetersiz tanıtım Kalifiye eleman eksikliği Bilinçsiz kültürel üretim Yetersiz denetim
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> Artan talep ve yüksek katma değer potansiyeli Gelişime açık sektör yapısı Yörenin yüksek tarımsal potansiyeli EXPO-2021 Fuarı 	<ul style="list-style-type: none"> Amanos dağlarındaki güvenlik sorunu Suriye’de devam eden iç savaş

Zayıf Yönler

- Sektöre yönelik yeterince teşvik ve desteklemenin olmaması:** Her ne kadar son yıllarda tıbbi ve aromatik bitkilerin kültürel yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalarda artış olsa da, gerek üreticilere yönelik gerekse işleyen işletmelere yönelik yeterli teşvik ve destek sağlanmamaktadır. Örnek olarak, iyi tarım uygulamaları desteği kapsamında, tıbbi ve aromatik bitkilerin kültürel yetiştiriciliğine yönelik olarak verilen 100 TL/da’lık destek miktarı oldukça düşük olup, gerek üreticilerine gerek işlenmelerine yönelik çok daha kapsamlı teşvik ve destek politikalarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır.
- Kurumlar arası işbirliğinin ve örgütlenmenin olmaması:** Hatay ilinde, tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi, işlenmesi ve pazarlanması sürecinin yönetimine yönelik herhangi bir koordinasyon bulunmamaktadır. Üniversite, İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, kalkınma ajansları gibi çeşitli kurum ve kuruluşlar, üreticiler, sivil toplum örgütleri ve sanayicilerin birbirlerinden bağımsız çabalar göstermek yerine, bir çatı altında toplanarak, koordineli biçimde ortak kararlar alarak uygulamaya koymaları, bunun yanında üreticilerin, kooperatif ve

- birlik gibi üretici örgütleri altında toplanması, sektörün gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır.
- Aşırı ve bilinçsiz toplama:** Bitkilerin doğadan bilinçsiz şekilde toplanmaları, elde edilen hammaddelerin kalitesini düşürürken, aşırı toplama nedeni ile bazı bitki türleri ise yok olma tehdidi ile karşı karşıyadır. Bu anlamda toplayıcılık ile uğraşanların eğitilmesi ve aşırı toplamaya karşı denetimlerin etkin bir şekilde yapılması önem taşımaktadır.
- Tağşiş (yabancı madde karıştırma):** Bitkilerin arasına yabancı madde veya diğer bitkilerin karıştırılması, Türkiye’de tıbbi ve aromatik bitkiler sektörünün en önemli sorunlarından biridir. Hatay ili özelinde, özellikle defne yağına karıştırılan düşük kalitedeki sağlıksız yağlar, özellikle defne sabunu sektörünün karşı karşıya olduğu ciddi bir sorundur.
- Merdiven altı üretim:** Merdiven altı üretim olarak adlandırılan kayıt ve standart dışı üretim Hatay yöresinde tıbbi ve aromatik bitkiler sektörünün karşı karşıya olduğu bir diğer önemli sorundur. Özellikle merdiven altı defne sabunu üretimi yörede oldukça yaygındır. Standart dışı üretilen bu ürünler, bir taraftan insan sağlığını tehdit etmekte, diğer taraftan ise kayıt dışılık nedeni ile vergi kayıplarına yol açmaktadır.

Araştırma kapsamında görüşülen ve yörede önde gelen bir kozmetik firmasının yöneticisi, yörede kayıtlı olarak üretilen defne sabunu miktarının toplamda üretilen miktarın sadece %5'i civarında olduğunu belirtmiştir. Bu durum, merdiven altı üretimin yörede ne kadar ciddi bir sorun olduğunu gözler önüne sermektedir.

- **Pazarlama organizasyonun yetersizliği:** Yörede tıbbi ve aromatik bitkilerde pazarlama organizasyonun yetersizliği bir diğer önemli sorundur. Yörede işlenen ürünlerin büyük çoğunluğu yarı mamul olarak il dışına yollanmaktadır. Mamul ürünlerde ise, firmalar pazarlama kanallarının yetersizliği nedeniyle fason üretime yönelirken, yörede faaliyet gösteren işletmeler markalaşma konusunda zayıf kalmaktadırlar.
- **Hammadde ürün işleme altyapısının yetersizliği:** Yörede ürünlerin işlenmesine yönelik alt yapının yetersizliği, standardizasyonun sağlanamaması ve üretim kapasitesinin düşmesi gibi sorunlara yol açarken, sektörün sanayileşmesi yolunda en büyük engellerden biri olarak öne çıkmaktadır. Örneklendirmek gerekirse, defne yağı üretimine yönelik bir tesisin olmamasından ötürü firmalar köylüler tarafından üretilen defne yağına bağımlı olarak üretim yaparken, bu durum standardizasyonun sağlanamaması ve üretim kapasitesinin düşmesi gibi sorunlara neden olmaktadır. Diğer bir örnek olarak, yörede çörekotunun yabancı maddelerden ayıklanmasına yönelik bir tesisin olmaması, üretilen ürünün daha ucuz fiyattan alıcı bulması gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu eksikliğin giderilmesine yönelik, üreticilerin ve işleyici firmaların üretimde kullandıkları hammaddeleri işleyebilecekleri, bir makine park tesisinin kurulması bu sorunun aşılmasında büyük rol oynayabilir.
- **Yetersiz kültürel üretim:** Tıbbi ve aromatik bitkilerde kültürel üretimin yetersiz oluşu, kültürel üretim yapan üreticilerin ise yeterince bilgi ve tecrübesi olmamasından dolayı, gerek miktar olarak gerekse kalite olarak istenilen düzeyde ürün elde edilememektedir.
- **AR-GE altyapısının olmaması:** Hatay ilinde, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri bünyesinde tıbbi ve aromatik bitkilerin ıslahı ve yeni çeşitler geliştirmeye yönelik yürütülen çalışmaların haricinde, herhangi bir AR-GE çalışması yapılmamaktadır. Bu anlamda, gerek ürün ıslahı, pazarlama, ürün geliştirme gibi konulara yönelik araştırmalar yapacak, gerekse de kültürel üretim konularında üreticilere teknik destek verebilecek ve çok yönlü araştırmaları yapabilecek altyapıya sahip bir tıbbi ve aromatik bitkiler araştırma enstitüsünün kurulması büyük önem taşımaktadır.
- **Yetersiz tanıtım:** Hatay ili zengin bir bitki florasına sahip olmasına rağmen, reklam ve tanıtım gibi konularda oldukça yetersiz kalmaktadır. Hatay yöresine özgü defne sabununun dünya da Halep sabunu olarak bilinmesi bunun en çarpıcı örneklerindedir. Halihazırda tarihi ve kültürel olarak büyük bir öneme sahip olan Hatay ili, yeterli tanıtım ve reklam çalışmaları yapılması durumunda, tıbbi ve

aromatik bitkiler açısından da rahatlıkla turist cazibesi yaratılabilecek bir potansiyele sahiptir.

- **Kalifiye eleman eksikliği:** Görüşülen işletmelerin belirttikleri bir diğer eksiklik, işletmelerde üretim esnasında çalıştırılacak kalifiye eleman bulmada yaşanan zorluklardır.
- **Bilinçsiz üretim:** Özellikle kültürel üretimi yaygınlaştırılmaya çalışılan bitki türlerinin yetiştiriciliği hakkında üreticilerin yeterli deneyim ve bilgiye sahip olmadıkları belirlenmiştir. Örneklendirmek gerekirse, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından, ‘‘İtri ve Tıbbi Bitkiler ile Boya Bitkileri Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Projesi’’ kapsamında yörede yetiştirilmesi planlanan lavanta bitkisinden yanlış yetiştirme tekniklerinin uygulanması sonucu verim alınmadığı belirlenmiştir. Bu anlamda, Tarım İl Müdürlüğü tarafından üreticilere yetiştiricilik, bakım ve hasat gibi konularda teknik destek sağlanması büyük önem taşımaktadır.
- **Yetersiz denetim:** Yörede tıbbi ve aromatik bitkilerin doğadan bilinçsizce toplanması sonucu, doğal alanlar tahrip edilirken, aşırı toplama nedeniyle bazı bitki türleri yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu durum sıkı denetim mekanizmalarının oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Bunun yanı sıra, merdiven altı üretim yörede sık karşılaşılan diğer bir sorundur. Söz konusu ürünler, standart dışı üretim nedeni ile insan sağlığını ve yöre imajını tehdit ederken, kayıt dışı olmaları nedeni ile ciddi vergi kayıplarına neden olmaktadır. Bu gibi nedenlerden ötürü, yörede doğadan toplayıcılığın ve kayıt dışı üretimin denetlenmesine yönelik etkin bir mekanizmanın oluşturulması gerekmektedir.

Fırsatlar

- **Artan talep ve yüksek katma değer potansiyeli:** Tıbbi ve aromatik bitkiler ve bu bitkilerden elde edilen ürünlere olan talep gerek Türkiye’de gerekse dünyada giderek artmaktadır. Günümüzde bitkisel kökenli ürünler pazarı her geçen gün genişlerken, bu ürünleri işleyen sanayi dallarının ekonomiye sağladıkları katma değer de artmaktadır. Dünya tıbbi-aromatik bitkiler pazarı yaklaşık olarak 110 milyar USD olup (Keykubat, 2016), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) raporuna göre bu rakamın 2050 yılı itibarıyla 5 trilyon USD olacağı tahmin edilmektedir (Singh, 2006).
- **Gelişime açık sektör yapısı:** Tıbbi ve aromatik bitkiler sektörü, baharat, kozmetik ürünler, geleneksel tıp ve doğa turizmi gibi oldukça geniş bir ürün ve hizmet yelpazesine sahiptir. Her ne kadar Hatay ili sadece belirli ürünlerin üretimi ile ön plana çıksa da, gerçekte el değmemiş pek çok potansiyel fırsat bulunmaktadır.
- **Yörenin yüksek tarımsal potansiyeli:** Amik ovasının verimli tarımsal arazileri, tıbbi ve aromatik bitkilerin kültürel yetiştiriciliği için bir diğer önemli fırsat olarak öne çıkmaktadır.
- **EXPO-2021 Fuarı:** 2021 yılında Hatay ilinde gerçekleştirilecek olan EXPO Fuarı, yörenin tarihi, kültürel ve doğal zenginliklerinin tanıtımı için önemli bir fırsattır.

Tehditler

- **Amanos dağlarındaki güvenlik sorunu:** Suriye’de yaşanan iç savaştan ötürü, Amanos dağlarında son yıllarda yaşanan güvenlik problemleri, özellikle Samandağ ve Defne ilçelerinde doğadan toplama yolu ile elde edilen tıbbi ve aromatik bitkilerin hasadını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, doğadan toplanan ürün miktarında düşümlere yol açmaktadır.
- **Suriye’de devam eden iç savaş:** Suriye’de 2011 yılında başlayan ve halen devam eden iç savaş, başta Hatay olmak üzere, Suriye’ye sınırı olan illeri, sosyal ve ekonomik anlamda olumsuz yönde etkilemektedir. Savaş nedeni ile Yayladağı ve Reyhanlı sınır kapıları kapalı olup, bu durum yörede Ortadoğu ile olan gerek turistik ve gerekse ticari ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Savaş öncesi Ortadoğu ile karayolu üzerinden yapılan tıbbi ve aromatik bitkiler ticareti tamamen durmuştur. Bu pazarlarla olan ticaret deniz yolu ile sınırlı şekilde yapılmakta, bu durum ticaret hacminin azalması ve zaman kaybı gibi sorunlara neden olmaktadır. Sınır kapılarının kapalı olması, Ortadoğu’dan gelen turist sayısında da ciddi azalmalara neden olmuştur. Özellikle Hatay yöresinde turistlerin başlıca uğrak noktalarından biri olan tarihi Uzun Çarşıda faaliyet gösteren baharat ve defne sabunu satan işletmeler bu durumdan olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir.

Yörede Faaliyet Gösteren Firmaların Sektörle İlgili Düşünce ve Beklentileri

Araştırma kapsamında görüşülen firmalara, tıbbi ve aromatik bitkiler sektörüne yönelik düşünce ve beklentileri sorulmuştur. Firmalar, yöredeki paydaşlar arasında bir koordinasyonun olmadığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, tıbbi ve aromatik bitkiler sektörünün yüksek katma değer potansiyeline sahip olduğunu, ancak bu durumun yeterince bilincinde olunmadığını, yapılacak farkındalık ve imaj çalışmaları ile sektörün ilerlemesine katkı sağlanabileceğini belirtmişlerdir.

Sektörün işletme kuruluşu, makine alımı ve ihracat gibi farklı alanlarda desteklenerek rekabet güçlerinin artırılmasının yanı sıra kalkınma öncelikli teşviklere Hatay ilinin de dahil edilmesi firmaların belirttiği diğer beklentilerdir.

Hatay ilinde tıbbi ve aromatik bitkiler sektöründe önemli bir yere sahip olan defne sabunu sanayisi açısından ise, defne sabunu üreten firmaların belirttikleri en önemli sorunlardan birisi, defne sabununun yasal statüsüdür. Firma sahipleri, defne sabununun yöresel bir ürün olduğunu ancak denetlemelerde sanayi sabunu statüsünde değerlendirildiğini ve bunun ciddi sorunlara yol açtığını belirtmişlerdir. Hatay yöresi gerek rutubet gerekse sıcaklık seviyesi açısından defne sabunu üretimi için oldukça ideal şartlara sahip olup, söz konusu sabunun kalitesi, doğal ortamda kurutulmasına ve depolanmasına bağlıdır. Doğal ortamda kurutularak depolanan ürünlerde, üretildikleri ve kurutuldukları mevsim şartlarına bağlı olarak, zaman zaman gerek içerik açısından gerekse gramaj açısından farklılıklar gözlenmektedir. Diğer bir ifadeyle defne sabununun fiziki özellikleri bakımından belirli bir standardın yakalanması her zaman mümkün olmamaktadır. Firma sahipleri bu durumun denetlemeler esnasında

kendilerine sorun teşkil ettiğini ve defne sabununun diğer sanayi sabunlarının tabii olduğu standartlarda kurutulması ve depolanması durumunda kendine has doğal özelliklerini kaybettiklerini ve söz konusu ürünlerin mutlak suretle yöresel ürün statüsünde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Defne sabunu üreten firmaların belirttikleri bir diğer önemli sorun ise, sabun üretiminde kullanılacak belirli standartta ve miktarda defne yağına erişimde yaşanan sıkıntıdır. Sektörün ihtiyaç duyduğu kalitede ve miktarda defne yağı üretimine yönelik, yörede bir defne yağı işleme merkezine ihtiyaç duyulmaktadır.

Baharat firmaları özelinde ise, firma sahiplerinin belirttikleri başlıca sorun, baharat bitkilerine yönelik desteklemelerin yetersiz olması, sektörüm hammadde ihtiyacının büyük oranda ithalat yolu ile karşılandığı, buna rağmen hammadde yetersizliği nedeni ile düşük kapasitede üretim yapmak durumunda kaldıklarıdır. İşletme sahipleri, bu sorunun çözümüne için, yörede baharat bitkilerinin üretimine yönelik arazi tahsis edilerek, baharat bitkilerinin üretiminin teşvik edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Hatay yöresi coğrafi konumu itibarıyla geçiş bölgesinde yer almasından ötürü zengin bir doğal bitki örtüsüne sahiptir. Tıbbi ve aromatik bitkiler işleme sanayisi yöre ekonomisinde büyük bir öneme sahip olmakla birlikte, mevcut potansiyelden yeteri kadar istifade edilemediği bir gerçektir.

Yörede tıbbi ve aromatik sektörünün en büyük eksikliklerinden birisi, üreticiler, firmalar, kurum ve kuruluş arasında etkin bir iletişim kanalının olmamasıdır. Bu amaçla, Hatay Valiliği bünyesinde, yöredeki tüm paydaşların temsil edildiği ve görev tanımlarının açık şekilde belirtildiği bir yönlendirme kurulunun oluşturularak koordinasyonun sağlanması ve birlikte alınacak stratejik kararlar ile yörede bir değer zincirinin yaratılması sektörün geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

Yörenin potansiyelinin tanıtımı açısından, 2021 yılında Hatay’da düzenlenecek EXPO fuarı büyük bir fırsat niteliğindedir. Bu konuda yöredeki bütün paydaşların dahil olduğu bir faaliyet planı hazırlanarak uygulamaya konulması, yörenin tıbbi ve aromatik bitkiler potansiyelinin tanıtımı, işlenmiş ürünlere yönelik talepte artış, doğa turizminin gelişimi gibi önemli katkılarda bulunacaktır.

Yörede sektörün gelişmesi açısından, işletme kuruluşu, makine alımı gibi yatırıma yönelik konularda, girişimcilere geniş teşvik ve desteklemeler sağlanmalıdır.

Defne sabunu gibi Hatay yöresine özgü ve yöre ekonomisinde önemli yer tutan bir ürünün, yöresel ürün kategorisinde değerlendirilmesine yönelik mevzuatta değişikliğe gidilmesi, defne sabunun geleneksel ve yöresel kimliğinin korunmasında büyük önem taşımaktadır.

Defne sabunu sektörünün ihtiyaç duyduğu kalitede ve miktarda defne yağı üretimine yönelik, bir defne yağı işleme tesisinin kurulması sektörün üretim kapasitesinin artırılmasının yanı sıra tağışın önlenmesi konusunda büyük yararlar sağlayacaktır.

Bilgi Notu

Bu çalışma, ‘Hatay İlinde Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Piyasası ve Geliştirilmesi İmkanları’ başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Kaynaklar

- Bakker J. 2010. “Marketing of Organic Products” Kursu Ders Notları. Zaragoza, İspanya.
- Emeksiz F. 1999. Orta Toroslarda Kiraz Üretim ve İhracatını Geliştirme Olanakları, Ç.Ü.Z.F.Dergisi, Sayı 14(4):37-46.
- Hatay Valiliği. 2012. Hatay İli Defne, Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sektörü, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi ve Ticaret İşletmeleri Envanteri, T.C. Hatay Valiliği.
- Hatay İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. 2015. Hatay İli Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Eylem Planı (2015-2019), Hatay, 106s.
- İlçim A. 2014. Hatay’ın Sessiz Güzelleri 900 Yabancı Bitki, Hatay Bitki Envanteri. Hatay Valiliği.
- Kalkınma Bakanlığı (DPT). 2005. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı, Ankara.
- Keykubat B. 2016. Tıbbi Aromatik Bitkiler ve İyi Yaşam. İzmir Ticaret Borsası. Erişim: <http://itb.org.tr/dosya/rapordosya/tibbi-aromatik-bitkiler-ve-iyi-yasam.pdf?v=1506816000032>
- Mili S. 2006. Market Dynamics and policy Reforms in The Eu Olive Oil Industry:An Exploratory Assessment 98 th Seminar of European Association of Agricultural Economists. June 29 - July2 Crete /Greece.15.s
- Özdemir N. 2017. Hatay İlinde Tıbbi Aromatik Bitkiler Değerlendirmesi. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA) Bülteni. Eylül 2017, Sayı 13: 18-19.
- Singh H. 2006. Prospects and Challenges for Harnessing Opportunities in Medicinal Plants Sector in India. Environment and Development Journal 196: 198-211.